

ՈՒՆՏԱԳՆԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐ

ԾՈՎԷ ԿԱՄՄՈՐՄՈՔԻ ԾԻՉԵՐ ԼԻՃԻՆ
ՅԱՏԱԿԷՆ

(Պատմական Հայաստան
Ուխտագնացության յուշերն)

Մ. Մարգարյանի

Շատ, շատ բան կայ տեսնելու, դիտելու, շրջելու, քար առ քար, թուփ առ թուփ, գիղ առ գիղ հանդիպելով հաղորդակցուելու մեր անցաւորներու հոգիներուն հետ: Առնուազն երկու շաբաթ է պէտք միայն այս շրջանը մակերեսօրէն ուսումնասիրելու համար, քանի որ պատմութիւնը արձանագրած է շուրջ 350 հայ գիղերու եւ աւաններու անունները: Եթէ կ'ուզես բան մը հասկնալ այս ուխտագնացութենէն եւ նուազագոյն չափով կշտանալ, նուր մաքրողի մը պէս կեղուելէ ետքը արնագոյն պտուղը, պէտք է համբերութեամբ հանես հատիկները իրենց թափանցիկ տուրակիկներուն մէջէն եւ զգոյշ ըլլաս որ ոչ մէկ հատիկ վրիպի աչքէդ: Այդ արդէն հնարատր չէ իրագործել տրուած ժամանակի մէջ: Արեւմտեան Հայաստան մէկ անգամ ուխտի գացողը եօթը անգամ պէտք է կրկնէ զայն:

Երեկոյեան պէտք է հասնինք Ծովը լիճը, որուն թրքացուած անունն է Կեօլճիք (կեօլ լիճ, կեօլճիք՝ ծովակ):

Ժամը հինգի մօտ արդէն աչքերը բաց ու խուփ կ'ընէ Ծովը նահանգի գեղեցկուհի լճակը, որ մերթ կը պահուրտի բլրակներու ետին, մէյ մըն ալ յանկարծ կը ցուցադրէ իր կապտատուն հայելին: Մինչ մեր ուղեւորներէն ոմանք կ'արտայայտեն իրենց հիացմունքը երկինքէն փրցուած այդ ջրային պատառիկին մասին, ես կ'իյնամ մօտիկ անցեալի ողբերգական դէպքերու յորձանուտին մէջ:

Շարժական միքրոֆոնը Աւոյէն կ'անցնի Դոկտ. Կարպիս Տէր Տղիայեանին, որոնք կու տան հիմնական տեղեկութիւններ: Երկուքն ալ լաւ պատմողներ են, Աւօն՝ միշտ երգիծանքի վրձնահարուածներով, իսկ Կարպիսը՝ հայերէնի իր ճոխ բառապաշարի երփներանգութեամբ:

Չեն գիտեր ինչու, միքրոֆոնը կը փոխանցեն նաեւ ինձի եւ կ'առաջարկեն տալ յաւելեալ լուսաբանութիւններ ու տեղեկութիւններ: Կ'առարկեն՝ պատճառաբանելով թէ ըսելիքներս

տխուր բաներ են եւ չ'արժէր տրամադրութիւնները քանդել: Կը պնդեն:

- Լաւ, մեղքը ձեր վիզը,- կ'ըսեն ու կը բանամ պատմութեան գիրքը:

Այս խաղաղ, մեզի համար այնքան հարազատ արագիւններով, կոունկներով ու ճայերով յագեցած լճակին մի՛ նայիք միայն որպէս բնութեան սոսկ գեղեցկութիւն ու հրաշալիք, որ կարելի է նաեւ ժամերով նստիլ, խոկալ, գրել ու բանաստեղծել: Կարելի է յաճախակի արտասանել Պետրոս Դ-ուրեանի «Լճակ»ը, իջնել անոր խորքերը ու գտնել ոչ միայն հրդեհ, այլ մատեան ողբերգութեան, որ կայ յիշատակ ու մոխիր, որ կան ընդամենը երկու սերունդ մեզմէ առաջ ապրած անմեղ հարազատներու ոսկերք...:

Սա այն լիճն էր, որ տարին քանի մը անգամ Խարբերդէն ու շրջանի շէնքէն կու գային հայեր, ասորիներ, օտար առաքելութիւններու ներկայացուցիչներ եւ կը կատարէին տօնախմբութիւններ: Ահաասիկ հոն են անոնք՝ ծովակի ափին, ամերիկեան եւ այլ հիւպատոսական առաքելութիւններու պաշտօնեաները իրենց թենիսի ու կոլֆի տարագներով, հոն են լէշիներն ու անոնց ընկերացող հայ կանայք, հոն են նաեւ քոլէճի ու վարժարաններու դասախօսները իրենց արեւմտաեւրոպական տարագներով, հոն են բոլորը, որպէսզի վայելեն Աստուծոյ հրաշալիք այս տեսարանին առթած հրճուանքը, համտեսեն տնական տոհմիկ լիցքերն ու խաղողի թուփով պատրաստուած փաթրուկները (տօլմա եւ սարմա): Ի՛նչ իմանային այդ հարիւրաւորներէն շատեր, որ 1915-ի Ապրիլ-Մայիս-Յունիս ամիսներուն այդ նոյն վայրերը պիտի դառնային իրենց ու իրենց ազգակիցներուն՝ թիով 10.000 հայերու գերեզմանոցը:

- Արիւնով ներկուեցան Եփրատն ու

ծովակը,- կը վկայէ ամերիկեան փաստավարագրական ժապատէններու յայտնի արտադրիչ Մայքըլ Յակոբեան ու կը շարունակէ,- հայրս բժիշկ էր ու ձիով կը շրջագայէր, իսկ մենք փոքր էինք եւ մեզի համար գերագոյն հաճոյք մըն էր ըլլալ ծովակի ափին, որուն յատակը օր մը քափուեցան իմ ազգիս անմեղ մարդոց ողջ կամ սպաննուած մարմինները...:

Տարիներ ետք այդ ողբերգական դէպքերէն, Մայքըլ Յակոբեան աշխարհի իսլացած ականջներուն փորձեց հասցնել այն ճիշտը, որոնք կու գային Եփրատի ու ծովակի յատակէն: Գտէք ու դիտեցէք «Չայներ Լճակէն» (Voices From The Lake) փաստավարագրական ֆիլմերը, որոնք ձեզի պիտի յուշեն թէ ինչո՞ւ համար 5 Օգոստոս 2011-ին, այս տողերու հեղինակը չկրցաւ ուտել լճակին ընտիր «ճերմակ ձուկը» ու գիշերուան մութին մէջ գնաց լճափ՝ իր մորմոքի ճիշդ լուռ ու մունջ միախառնելու յատակէն եկած ձայներուն:

TESTIMONY

"It is unlawful to designate the Armenian assets as "abandoned goods" for the Armenians, the proprietors, did not abandon their properties voluntarily; they were forcibly, compulsorily removed from their domiciles and exiled. Now the government

through its efforts is selling their goods ... Nobody can sell my property if I am unwilling to sell it. Article 21 of the Constitution forbids it. If we are a constitutional regime functioning in accordance with constitutional law we can't do this. This is atrocious. Grab my arm, eject me from my village, then sell my goods and properties, such a thing can never be permissible. Neither the conscience of the Ottomans nor the law can allow it."

"Let's face it, we Turks savagely killed off the Armenians."

Ahmed Rıza, Young Turk politician and President of the first Ottoman parliament

ԱՐՇԱԼՈՅՄԻՆ

Եղիվարդ

Արշալոյսին,
Երկինքին մէջ կը մարտին
Աստղերն ամէն,
Ծոցն ամպերուն,
Դագաղներու առջեւ անտես,
Կը վառէին լոյսեր կապոյտ:

Երկրի վըրայ,
Կը տըժգունէր մոմ մը վըրտիտ,
Քաղաքն անդին,
Կ'արթըննար իր խըռովքներէն,
Աչըրներուն՝ երազ կարմիր:

Արշալոյս էր,
Բայց աշխարհը, վայրկեաններու
Դանակներով,
Իր երազները կը մորթէր:

Անդին, մարդեր գազանօրէն,
Ժամանակի հայելիէն
Կը դիտէին,
Ոճիրները գալիքներուն:

